

INGLIZ TILI NUTQ MALAKALARINI RIVOJLANTIRISHDA
KOMMUNIKATIV TIL O'QITISH METODINING SAMARADORLIGI

Navro`zova Marjona Baxtiyor qizi

SamDChTI talabasi

Ilmiy rahbar: Nematov Bahodir Sharipovich

SamDChTI o'qituvchisi

Annotatsiya, *Ushbu maqolada ingliz tili darslarida kommunikativ til o'qitish (Communicative Language Teaching — CLT) metodini qo'llashning samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot 40 nafar talaba ishtirokida 16 hafta davomida o'tkazildi. CLT metodi qo'llangan tajriba guruhi an'anaviy metod asosida o'qigan nazorat guruhiga nisbatan barcha to'rtta til ko'nikmasida — ayniqsa nutq (speaking) va tinglash (listening) da — yuqori natijalar ko'rsatdi. O'rganilgan materiallar va tajriba natijalari CLT metodining o'zbek ta'lim muhitida keng qo'llanilishiga asosiy pedagogik argument sifatida xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *kommunikativ til o'qitish (CLT), nutq malakasi, kommunikativ kompetentsiya, ingliz tili o'qitish, interaktiv ta'lim, fasilitator.*

Kirish

Ko'plab o'quvchilar ingliz tilini yillar davomida o'rgansa-da, real muloqotda o'zlarini erkin ifoda eta olmaydi. Ular grammatikani biladilar, lekin jonli suhbatda so'zlar topishga qiynaladilar. Buning asosiy sababi shundaki, an'anaviy ta'lim metodlari grammatik qoidalarni yodlashga ko'proq e'tibor qaratadi va o'quvchiga haqiqiy muloqot uchun yetarlicha imkon bermaydi. Natijada o'quvchi "biluvchi" bo'ladi, lekin "gaplasha olmaydigan" bo'lib qoladi.

Aynan shu muammoni hal qilish maqsadida kommunikativ til o'qitish (CLT) metodi yaratilgan. CLT ning asosiy g'oyasi sodda: til faqat muloqot orqali o'rganiladi. Darsda grammatika qoidasini o'rganish emas, balki o'sha qoidani real vaziyatda ishlatish asosiy maqsad sifatida belgilanadi.

Ushbu maqolada CLT metodining ingliz tili nutq malakalarini — speaking, listening, reading va writing — rivojlantirishdagi amaliy samaradorligi tajriba ma'lumotlari asosida ko'rsatib beriladi.

Nazariy asos va adabiyotlar sharhi

CLT metodining ilmiy asosini Dell Hymes (1972) ning kommunikativ kompetentsiya tushunchasi tashkil etadi.¹ Hymes ta'kidladiki, til bilish faqat grammatik qoidalarni bilishdan iborat emas — muhimi, bu qoidalarni to'g'ri kontekstda, to'g'ri odamga, to'g'ri vaqtda qo'llay olishdir. Keyinchalik Canale va Swain (1980) bu tushunchani kengaytirib,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

kommunikativ kompetentsiyaning to'rt qismini ajratdi: grammatik, diskursiv, ijtimoiy-lingvistik va strategik kompetentsiyalar⁵.

Richards va Rodgers (2014) CLT ning beshta asosiy tamoyilini belgilaydi:³ (1) muloqot — til o'rganishning maqsadi ham, vositasi ham; (2) dars real hayotdagi vaziyatlarni simulatsiya qiladi; (3) xatolar tabiiy jarayon, ulardan qo'rqmaslik kerak; (4) grammatika muloqot ehtiyoji tug'ilganda o'rgatiladi; (5) o'quvchi — faol ishtirokchi, o'qituvchi — yo'naltiruvchi. Spada (2007) CLT qo'llangan sinflarda og'zaki nutq ko'rsatkichi an'anaviy sinflarga nisbatan sezilarli oshganini aniqladi.⁴ Littlewood (2004) esa CLT ning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy tayyorgarligiga bog'liqligini ta'kidladi⁶.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot Samarqand davlat chet tillar institutida birinchi kurs talabalari ishtirokida bir semestr — 16 hafta — davomida o'tkazildi. Ishtirokchilar dastlab boshlang'ich test asosida ikki teng guruhga ajratildi:

Guruh	Talabalar soni	Qo'llangan metod
Tajriba guruhi	20 nafar	CLT (kommunikativ metod)
Nazorat guruhi	20 nafar	An'anaviy (grammatika-tarjima)

1-jadval. Tadqiqot ishtirokchilari taqsimoti

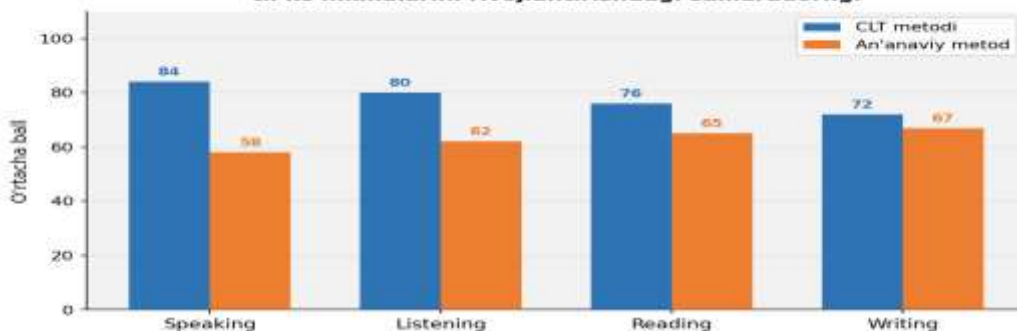
Tajriba guruhi darslarida quyidagi CLT usullari qo'llandi:

- Juftlik va guruh muhokamasi (pair/group discussion);
- Rol o'yinlar va muammoli vaziyatlar (role-play, problem-solving);
- Autentik materiallar — podkastlar, video lavhalar, maqolalar;
- Doimiy fikr-mulohaza va o'z-o'zini baholash.

Nazorat guruhi esa an'anaviy grammatika-tarjima usulida — matn tarjimasi, qoida yodlash va yozma mashqlar asosida — ta'lim oldi. Baholash uchun boshlang'ich va yakuniy testlar, og'zaki nutq topshiriqlari (speaking tasks) hamda so'rovnomadani foydalanildi.

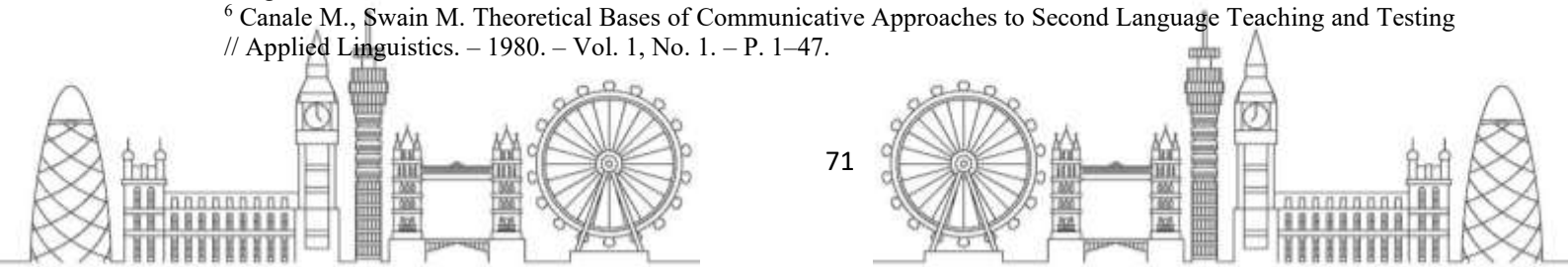
4.1. To'rt ko'nikma bo'yicha taqqoslama

1-diagramma. CLT va an'anaviy metodning til ko'nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligi

⁵ Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics / Eds. Pride J.B., Holmes J. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.

⁶ Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1, No. 1. – P. 1–47.

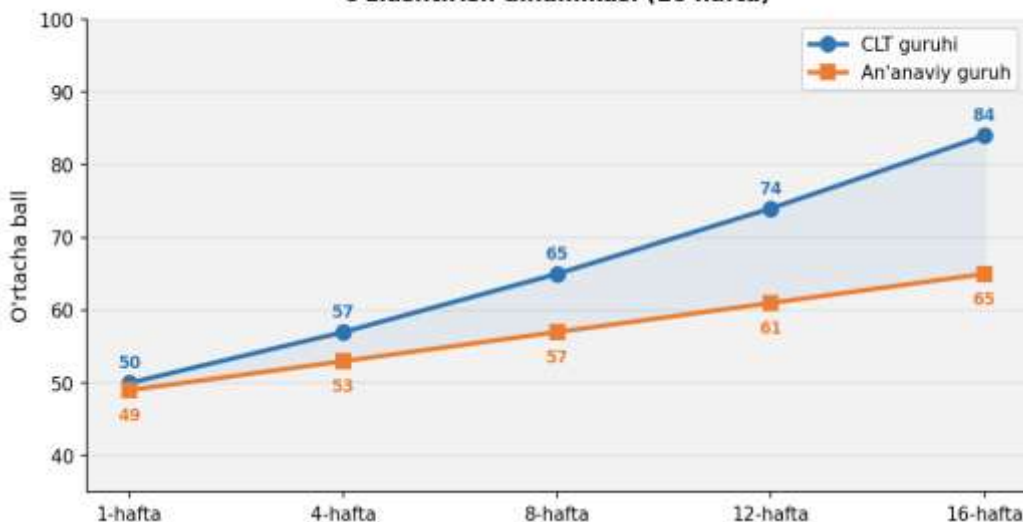
MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

1-diagramma. CLT va an'anaviy metodning to'rt til ko'nikmasiga ta'siri (post-test natijalari)

1-diagrammada yakuniy test natijalari ko'rsatilgan. CLT metodi ayniqsa nutq (speaking) ko'nikmasida keskin ustunlik qildi: CLT guruhi — 84 ball, nazorat guruhi — 58 ball, farq 26 ball. Tinglash (listening) da farq 18 ball (80 vs 62), o'qish (reading) da 11 ball (76 vs 65), yozish (writing) da esa 5 ball (72 vs 67). Bu natijalar CLT ning kommunikativ ko'nikmalarni — ayniqsa og'zaki nutqni — rivojlantirishga yo'naltirilganligini yaqqol isbotlaydi.

4.2. O'zlashtirish dinamikasi

2-diagramma. CLT va an'anaviy guruhlarining o'zlashtirish dinamikasi (16 hafta)

2-diagramma. CLT va an'anaviy guruhlarining o'zlashtirish dinamikasi (16 hafta davomida)

2-diagrammada ikkala guruhning 16 haftalik o'sish jarayoni ko'rsatilgan. Boshlang'ich daraja deyarli teng edi (CLT — 50, an'anaviy — 49). 1-4-haftada o'sish sekin kechdi, chunki CLT guruhi yangi formatga moslashmoqda edi. 8-haftadan boshlab CLT guruhi tezroq o'sa boshladi. 16-hafta yakunida CLT guruhi 84 ballga, nazorat guruhi esa 65 ballga erishdi. Yakuniy farq — 19 ball yoki 29% — statistik jihatdan muhim natija hisoblanadi.

4.3. Batafsil taqqoslama

Ko'nikma	CLT Pre	CLT Post	Trad Pre	Trad Post	Farq (CLT)
Speaking	50	84	49	58	+34
Listening	51	80	50	62	+29
Reading	52	76	51	65	+24
Writing	50	72	50	67	+22
O'rtacha	51	78	50	63	+27

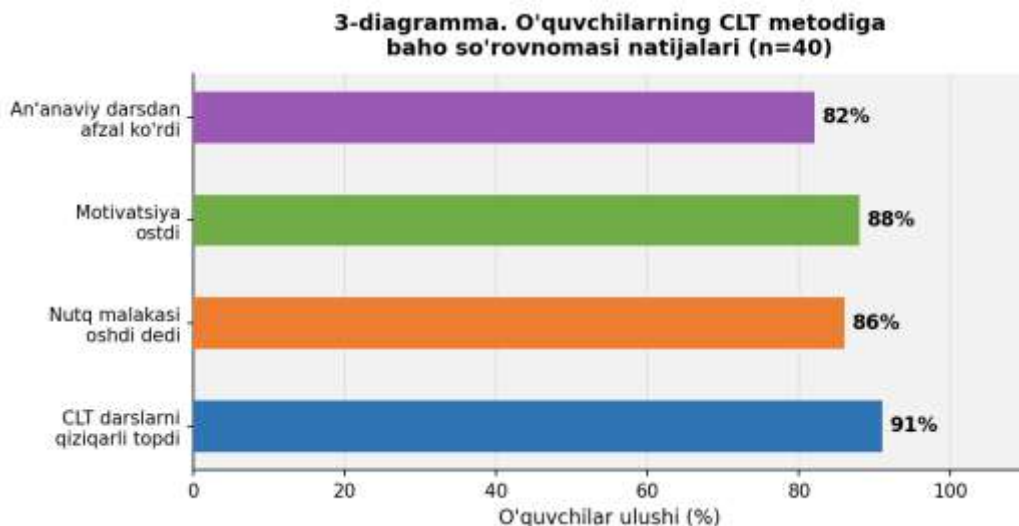
2-jadval. Pre-test va post-test natijalari taqqoslash (o'rtacha ball, 100 dan)

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

2-jadvaldan ko'rinib turibdiki, CLT guruhi barcha ko'nikmalarda sezilarli o'sish ko'rsatdi. Eng katta o'sish speaking da (+34 ball), eng kichigi yozish da (+22 ball). Bu CLT ning og'zaki kommunikatsiyaga yo'naltirilganligi bilan to'liq izohlanadi.

4.4. O'quvchilarning subjektiv baholari

3-diagramma. O'quvchilarning CLT metodiga baho so'rovnomasi natijalari (tajriba guruhi, n=20)

So'rovnoma natijalari (3-diagramma) CLT guruh o'quvchilarining metodga munosabatini ko'rsatadi. O'quvchilarning 91% darslarni qiziqarli topdi, 88% motivatsiyasi oshganini qayd etdi, 86% nutq malakasi yaxshilanganini bildirdi va 82% i CLT ni an'anaviy usuldan afzal ko'rdi. Bu ko'rsatkichlar CLT ning nafaqat akademik natijaga, balki o'quvchi psixologiyasi va o'z-o'ziga ishonchiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

5. CLT va an'anaviy metod: qiyosiy tahlil

Mezon	CLT metodi	An'anaviy metod
Asosiy maqsad	Kommunikativ kompetentsiya	Grammatik to'g'rilik
O'qituvchi roli	Fasilitator	Bilim beruvchi
O'quvchi roli	Faol muloqotchi	Passiv tinglovchi
Dars shakli	Rol o'yinlar, muloqot	Leksiya, tarjima
Xatolarga munosabat	Tabiiy jarayon	Darhol tuzatish
Baholash usuli	Kommunikativ faollik	Yozma test

3-jadval. CLT va an'anaviy metodlarning asosiy xususiyatlari taqqoslash

3-jadval ikkala metodning farqini aniq ko'rsatadi. An'anaviy metodda o'quvchi passiv — u tinglaydi, yozadi, yodlaydi. CLT da esa o'quvchi faol — u gapiradi, muhokama qiladi,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

muammoni hal qiladi. O'qituvchi roli ham o'zgaradi: bilim beruvchidan fasilitatorga aylanadi. Bu o'zgarish o'quvchida mas'uliyat, mustaqillik va ichki motivatsiya shakllantirishning asosi hisoblanadi. Shu bilan birga, CLT ning bir cheklovi bor: katta guruhlar va qattiq nazorat talab qiladigan imtihon muhitida uni to'liq qo'llash qiyin. Shuning uchun CLT ni an'anaviy metodning ayrim elementlari bilan uyg'unlashtirish — ayniqsa O'zbekiston ta'lim sharoitida — eng maqbul yondashuv hisoblanadi⁷

Xulosa va tavsiyalar: Tadqiqot natijalari kommunikativ til o'qitish (CLT) metodining ingliz tili nutq malakalarini rivojlantirishda an'anaviy metoddan sezilarli darajada samaraliroq ekanligini isbotladi. CLT guruhi barcha to'rtta ko'nikma bo'yicha ustun keldi: o'rtacha farq 27 ball yoki 29% ni tashkil etdi. Ayniqsa og'zaki nutq (speaking) da farq 26 ballga yetdi, bu esa CLT ning asosiy pedagogik maqsadi — kommunikativ kompetensiya — ga muvofiqligini tasdiqlaydi.

Yuqoridagi natijalarga asoslanib, quyidagi tavsiyalar beriladi: Ingliz tili darslarida CLT tamoyillarini muntazam qo'llash — jumladan, rol o'yinlar, guruh muhokamalari va autentik materiallar; O'qituvchilarni CLT metodologiyasi bo'yicha maxsus malaka oshirish kurslarida tayyorlash; Darsni grammatikadan ko'ra real muloqot vaziyatlariga yo'naltirish; CLT ni an'anaviy metodning tuzilmaviy elementlari bilan uyg'unlashtirish — ayniqsa katta guruhlarda. Keyingi tadqiqotlar CLT metodini O'zbekistonning maktab, kollej va oliy ta'lim muassasalarida qo'llashning o'ziga xos sharoitlarini o'rganishga qaratilishi ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics / Eds. Pride J.B., Holmes J. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
2. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1, No. 1. – P. 1–47.
3. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P. 153–177.
4. Spada N. Communicative Language Teaching: Current Status and Future Prospects // International Handbook of English Language Teaching / Ed. Cummins J. – Springer, 2007. – P. 271–288.
5. Littlewood W. The Task-Based Approach: Some Questions and Suggestions // ELT Journal. – 2004. – Vol. 58, No. 4. – P. 319–326.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 4-oktabrdagi 618-son qarori. Chet tillarni o'qitish sifatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent, 2021.

